

NARX BARQARORLIGI VA UNI TA'MINLASH USULLARI

TSUE professor Shermuhammedov B

TSUE student Jumaboyev Soyibnazar

Annotatsiya: O'zbekistonning dolzarb iqtisodiy muammolari qatorida inflyatsiya alohida o'rin egallab, mamlakat iqtisodiy tizimi va undagi barcha sub'yektlar (korxonalar, aholi) faoliyatiga keng ko'lamli ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu tadqiqot O'zbekistonda inflyatsiya jarayonlarining ildizida yotgan asosiy omillar va ularning iqtisodiy-ijtimoiy oqibatlarini tahlil qilishga, shuningdek, davlat tomonidan amalga oshirilayotgan barqarorlashtirish chora-tadbirlari va ularning samaradorligini baholashga qaratilgan. Maqolada mamlakatda olib borilayotgan inflyatsiyaga qarshi kurash siyosatining turli jihatlari o'rganiladi. Mavjud ilmiy manbalar va rasmiy statistik ma'lumotlarni har tomonlama tahlil qilish asosida, ushbu ish O'zbekistondagi inflyatsion vaziyatning hozirgi holati haqida batafsil ma'lumot beradi, shu asosda kelajakdagi siyosat yo'nalishlari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqadi.

Kalit so'zlar: inflyatsiya, anti-inflyatsion siyosat, inflyatsiya darajasi, narx barqarorligi, inflyatsiyaga qarshi choralar.

Inflyatsiya tushunchasi va uning ahamiyati

Inflyatsiya - bu iqtisodiyotda narxlarning doimiy va umumiy o'sish jarayoni bo'lib, bunda naqd pul shaklida yoki bank hisobvarag'larida saqlanayotgan shaxsiy jamg'armalarning haqiqiy qiymati pasayadi. Narxlarning o'sishi bilan jamg'arma egalarining sotib olish qobiliyati susayadi, ya'ni ularning mablag'lari evaziga xarid qila oladigan tovar va xizmatlar hajmi qisqaradi.

Inflyatsiyaning asosiy salbiy oqibatlari:

Daromadlar tengsizligi: Inflyatsiyaning dastlabki bosqichlarida byudjet sohasidagi doimiy maosh oluvchi xodimlar, nafaqaxo'rlar va boshqa belgilangan nominal daromad egalarining haqiqiy daromadlari keskin kamayadi.

Jamg'armalarning qadrsizlanishi: Aholining bank depozitlari va naqd jamg'armalari inflyatsiya darajasiga mos kelmasa, ularning haqiqiy qiymati pasayadi.

Qayta taqsimlanish effekti: Inflyatsiya kreditorlar (qarz beruvchilar) va qarzdorlar o'rtasida daromadlarni qayta taqsimlaydi, bunda qarzdorlar inflyatsiya tufayli yutuqqa ega bo'lishadi.

Inflyatsiyaning jamiyat va iqtisodiyotga keng ko'lamli ta'siri

Inflyatsiya jarayoni har bir fuqaro, jamiyatning barcha guruhleri va iqtisodiyotning barcha tarmoqlariga farovonlik darajasida sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Inflyatsiya ikki xil shaklda namoyon bo'lishi mumkin: birinchi holda, **xususiy inflyatsiya** deb ataluvchi, ma'lum bir tovar turi narxining oshishi kuzatiladi; ikkinchi holda, **umumiy inflyatsiya** ro'y berib, butun iqtisodiyotni qamrab oladigan xavf tug'diradi.

Inflyatsiyaning asosiy ko'rsatkichi - bu daromadlarning o'sish sur'ati mahsulot narxlarining o'sish sur'atidan sekinlashganligidadir. Bu esa quyidagi salbiy oqibatlariga olib keladi:

–Iste'molchi talabining haqiqiy hajmining qisqarishi

–Aholining turmush darajasining tushishi

–Daromadlarni indeksatsiya qilish va aholini himoya qilish choralarning inflyatsiya sur'atiga yeta olmasligi

–Progressiv soliq tizimiga ega bo'lgan mamlakatlarda inflyatsiya qo'shimcha salbiy oqibatlariga olib keladi:

–Soliq to'lovlarining haqiqiy og'irligining oshishi

–Jamiyatdagi ijtimoiy va moliyaviy tengsizlikning kuchayishi

–Aholi turli guruhleri o'rtasida daromadlarning notekis qayta taqsimlanishi

Inflyatsiya nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy muammolarni ham keltirib chiqaradi, jamiyatdagi mulkiy tabaqalanishni chuqurlashtiradi va barqaror rivojlanishga to'sqinlik qiladi

Inflyatsiyaga qarshi davlat siyosati va uning usullari

Davlat tomonidan amalga oshiriladigan antiinflyatsion siyosat - bu pul-kredit tizimidagi islohotlar orqali inflyatsiyaga qarshi kurashishning muhim vositasi hisoblanadi. Ushbu siyosatning asosiy amaliy usullari quyidagilardan iborat:

–Pul islohotlarining asosiy turlari:

–**Bekor qilish (nullifikatsiya)** - eskirgan va qadrsizlangan pul birliklarini muomaladan chiqarib tashlash va yangi pul birliklarini joriy etish.

–**Devalvatsiya** - milliy valyuta kursining tushirilishi, ya'ni milliy valyutaning oltin, kumush yoki xorijiy valyutalarga nisbatan qadrsizlanishi.

–**Denominatsiya** - pul birligining nominalini kattalashtirish va "nol"larni qisqartirish usuli. Bu jarayonda:

–Eski banknotalar yangilariga ma'lum nisbatda almashtiriladi

–Barcha narxlar, tariflar va ish haqlari qayta hisoblanadi

–Bank hisobvarag'laridagi mablag'lar yangi nisbatda qayta ko'rib chiqiladi

–Tashkilotlarning buxgalteriya balanslari yangi pul birligiga moslashtiriladi

Ushbu chora-tadbirlar inflyatsion bosimni kamaytirish, pul muomalasini barqarorlashtirish va iqtisodiyotning sog'lom rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan.

O'zbekistonda 2023-2024 yillar inflyatsiya ko'rsatkichlari

O'zbekiston statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda mamlakatda inflyatsiya darajasi 8,77% ni tashkil etdi. Mamlakat iqtisodchisi Otabek Bakirovning

ta'kidlashicha, bu ko'rsatkich O'zbekistonning yangi rivojlanish davrida qayd etilgan eng past inflyatsiya darajasidir.

Dekabr oyidagi oylik inflyatsiya 1,24% ga teng bo'lib, u quyidagi tarkibiy qismlardan iborat edi:

- Oziq-ovqat mahsulotlari narxi 1,3% ga oshdi
- No'ziq-ovqat mahsulotlari 1,0% ga qimmatlashdi
- Xizmatlar narxi 1,5% ga ko'tarildi

Shu bilan birga, asosiy oziq-ovqat mahsulotlari qatorida narxlari pasaygan tovarlar ham qayd etildi:

- Shakar 0,8% ga arzonlashdi
- Guruch 0,4% ga arzonlashdi
- Tuxum 0,3% ga arzonlashdi
- Qo'y go'shti 0,3% ga arzonlashdi
- Mol go'shti 0,2% ga arzonlashdi
- Yog' 0,2% ga arzonlashdi
- Un 0,1% ga arzonlashdi

Ushbu ma'lumotlar mamlakatda narxlar barqarorligini ta'minlash bo'yicha olib borilayotgan chora-tadbirlarning ma'lum darajada samara berayotganligini ko'rsatadi.

Inflyatsiyaga qarshi siyosatning mohiyati va usullari

Inflyatsiyaga qarshi siyosat deb davlat tomonidan inflyatsion jarayonlarni bostirish va nazorat qilish maqsadida qo'llaniladigan chora-tadbirlar majmuiga aytiladi. U asosan ikki xil usul bilan amalga oshiriladi:

1.Deflyatsion siyosat

Ushbu siyosat pulga bo‘lgan talabni quyidagi mexanizmlar orqali tartibga solishga qaratilgan:

- Davlat xarajatlarini qisqartirish
- Kreditlar bo‘yicha foiz stavkalarini oshirish
- Muomaladagi pul massasini cheklash
- Soliq yukini oshirish

Deflyatsion siyosatning asosiy o‘ziga xos xususiyati shundaki, u har qanday iqtisodiy tizimda iqtisodiy o‘sish sur‘atlarining ma’lum darajada sekinlashishiga olib keladi.

2. Daromadlar siyosati

Ushbu siyosat tovar va xizmatlar narxlarini bevosita nazorat qilish, shuningdek ish haqlari va boshqa daromad turlarini reglamentlash orqali amalga oshiriladi.

Inflyatsiyaga qarshi kurashning ushbu usullari mamlakatning iqtisodiy vaziyati, inflyatsiya darajasi va rivojlanish bosqichiga qarab tanlanadi va amalga oshiriladi.

Daromadlar siyosati va inflyatsiyaning hozirgi holati

Daromadlar siyosati narxlar va ish haqlarini to‘liq muzlatish yoki ularning o‘sishiga qat’iy chegara qo‘yish orqali amalga oshiriladi. Biroq, ushbu siyosatni joriy etish ko‘pincha ijtimoiy muammolar va qarama-qarshiliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

Hozirgi inflyatsiya vaziyati: Umumiy inflyatsiya darajasi rejalashtirilgan ko‘rsatkichlar doirasida pasaymoqda, ammo oziq-ovqat mahsulotlari narxlari hanuzgacha yuqori darajada saqlanmoqda. Bu holatga quyidagi omillar sabab bo‘lmqda:

Asosiy omillar:

Jahon bozori narxlari - asosiy oziq-ovqat mahsulotlari narxlarining xalqaro miqyosda oshishi:

- Hosildorlik darajasining o‘zgarishi

- Ob-havo sharoitlari
- Logistika xarajatlari
- Savdo hamkorlarning cheklov choralari

Import qaramligi - o'simlik yog'i, shakar va boshqa mahsulotlar bo'yicha tashqi bozorga bog'liqlik:

- Raqobat sharoitlari
- Transport logistikasidagi muammolar

Kelajakdagi yo'nalishlar: Inflyatsiyaning maqsadli ko'rsatkichiga erishish uchun **pul-kredit siyosati mexanizmlari** bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. Ushbu siyosat:

- Narxlar barqarorligini ta'minlaydi
- O'rta muddatda mustahkam iqtisodiy o'sish shart-sharoitlarini yaratadi
- Inflyatsiyani nazorat qilishning samarali vositasi hisoblanadi
- Markaziy bank inflyatsiya darajasini nazorat qilish va rag'batlantirish uchun quyidagi tartibga amal qiladi:

Aniq maqsad belgilash - inflyatsiya darajasi uchun optimal ko'rsatkich (target)ni o'rnatadi

Moslashuvchan instrumentlardan foydalanish - pul-kredit siyosatining turli vositalarini maqsadli ravishda qo'llaydi

Muntazam monitoring - iqtisodiy o'zgarishlarni doimiy monitoring qiladi va tahlil qiladi

Ochiqlik va shaffoflik - pul-kredit siyosati rejalarini keng jamoatchilikka tushuntiradi va ochiq muhokama qiladi

Ushbu yondashuv orqali Markaziy bank nafaqat inflyatsiyani boshqarishda, balki umumiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda ham samarali natijalarga erishadi.

Xulosa:

Inflyatsiyaning mohiyati va oqibatlari: Inflyatsiya ma'lum vaqt oralig'ida mamlakatdagi narxlarning o'rtacha darajasining uzluksiz oshishi va pul birligining sotib olish qobiliyatining doimiy ravishda pasayishidir. Uning iqtisodiyotga asosiy salbiy ta'siri normal iqtisodiy munosabatlarning buzilishida namoyon bo'ladi.

Inflyatsiyaning o'lchash va turlari: Inflyatsiya darajasi narx indekslari orqali o'lchanadi. Kelib chiqish sabablariga ko'ra, talab inflyatsiyasi va taklif inflyatsiyasi ajratiladi, ular ko'pincha aralash shaklda yuzaga keladi. Kutilmagan inflyatsiya daromadlarni quyidagilar o'rtasida qayta taqsimlaydi:

- Qarzdorlar va kreditorlar
- Aholining turli ijtimoiy guruhlar
- Davlat va fuqarolar

O'zbekistondagi holat: O'zbekiston hukumati stipendiyalar, nafaqalar, pensiyalar va ish haqlarini davriy ravishda indeksatsiya qilishni amalga oshirmoqda. Biroq, byudjet cheklolari tufayli bu indeksatsiya ko'pincha:

- Narx o'sishidan keyin amalga oshiriladi
- Haqiqiy xarajatlar miqdoriga to'liq mos kelmaydi
- Turmush darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatmasligi mumkin

Inflyatsiyaga qarshi siyosat: Inflyatsiyaga qarshi kurashning barcha usullari anti-inflyatsion siyosat doirasida amalga oshiriladi. Shu sababli, inflyatsiyaga qarshi siyosatni tanlash har bir davlatning o'ziga xos iqtisodiy sharoitlari, ijtimoiy vaziyati va rivojlanish darajasiga bog'liq holda amalga oshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA MANBALAR

1.O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Pul-kredit siyosati bo'yicha hisobotlar va ma'lumotnomalar.

- 2.O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Narxlar va inflyatsiya statistikasi, 2023-yil.
- 3.Bakirov O. "O‘zbekiston iqtisodiyotida inflyatsiyani nazorat qilish mexanizmlari" ilmiy maqola.
- 4.Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (MVF). Inflyatsiya va monetar siyosat bo‘yicha tavsiyalar.
- 5.Jahon banki. "O‘zbekistondagi iqtisodiy islohotlar va inflyatsiya" tahliliy hisoboti.
- 6.O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari. "Narx barqarorligini ta‘minlash to‘g‘risida"gi qonunlar.
- 7.Friedman M. "Pul tarixi" asari - inflyatsiya nazariyasi bo‘yicha asosiy manba.
- 8.O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi. Iqtisodiy ko‘rsatkichlar va prognozlar.
- 9."Iqtisodiyot va moliya" jurnali. Inflyatsiyaga qarshi kurashish usullari bo‘yicha maqolalar.
- 10.O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti ma‘muriyati. Iqtisodiy islohotlar dasturlari va konsepsiyalari.

QO‘SHIMCHA INTERNET MANBALAR

www.cbu.uz (Markaziy bank rasmiy sayti)

www.stat.uz (Statistika agentligi portali)

www.imf.org (Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi)

www.worldbank.org (Jahon banki)